

Ekonomporträttet

Under denna vinjett påbörjades i föregående nummer en serie porträtt. Eskil Wadensjö inledde med att berätta om C A Agardh, svensk ekonom på 1800-talet. Här presenterar Mats Persson Robert E Lucas, i dag verksam vid University of Chicago och mest känd för sin teori om "rationella förväntningar".

Redaktionen välkomnar alla förslag på ekonomer som bör porträtteras och erbjudande om uppsatser. Presentationen kan såväl gälla äldre svenska ekonomer som nya stjärnskott bland de internationella ekonomerna.

REDAKTÖRERNA

MATS PERSSON

Robert E Lucas

1970-talet var en svår tid för många nationalekonomer som hade specialiserat sig på att uppträda i massmedia och ge raska rekommendationer om den ekonomiska politiken. Kombinationen av bestående hög inflation, hög arbetslöshet och stora budgetunderskott blev för mycket för den traditionella keynesianska teorin. Och när verkligheten inte stämde överens med teorin, var det dags för teoretikerna att lära om.

Det nya synsätt på de makroekonomiska problemen som nu har vuxit fram i den vetenskapliga litteraturen innebär ett tydligt brott med den etablerade, keynesians-

ka traditionen. I stället för tvärsäkra uttalanden om konjunkturläget har vi – åtminstone hos de akademiska nationalekonomerna – fått en större tvekan och osäkerhet. De kända råd om olika ingrepp och åtgärds paket som gjorde den keynesianska teorin så populär bland politiker och byråkrater lyser numera i stort sett med sin frånvaro. På det hela taget kan man säga att den ekonomiska vetenskapen tvingats till en större ödmjukhet.

En revolution kan aldrig genomföras av en enda människa – i synnerhet inte en vetenskaplig revolution. Det "paradigm-skifte" vi nu har upplevt inom makroteorin blev noggrant förberett av många forskare under 1950- och 1960-talen. Icke desto mindre kan man nog lugnt säga, att om man ska ge en viss person äran av – eller skulden för – 1970-talets makroteoretiska revolution, så ter sig valet ganska enkelt. Den personen är Robert E Lucas vid University of Chicago.

MATS PERSSON är docent i nationalekonomi och verksam vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet.

”Rationella förväntningar”

Robert Lucas är mest känd för att han införde begreppet ”rationella förväntningar” i makroteorin. Men han har gjort mycket mer än så; alltsedan han publicerade de grundläggande artiklarna om rationella förväntningar i början av 1970-talet har det ur hans penna flutit en jämn ström av arbeten om konjunkturteori, om ekonomiska metoder, om prisbildning på finansiella marknader, om statskuldspolitik och om mycket annat. Många av dessa artiklar har blivit stadardreferenser inom sina respektive områden. Även om Lucas är nära nog okänd för massmedia och för den stora allmänheten, hör han till de mest kända och mest citerade personerna inom den ekonomiska forskarvärlden. Man kan lätt se detta genom att bläddra i ”Social Sciences Citation Index”, ett stort datorbaserat referensverk som innehåller uppgifter om vilka forskare som blir citerade i den vetenskapliga litteraturen. Det visar sig att Robert Lucas redan nu, vid 50 års ålder, hör till toppdivisionen vad antalet citat beträffar; med f n omkring 300 citat per år närmar han sig snabbt sådana klassiker inom vår vetenskap som Kenneth Arrow, Milton Friedman och Paul Samuelson, som vardera har omkring 400-500 citat per år.

Efter studier vid University of Chicago och doktorsexamen 1964 blev Robert Lucas professor vid Carnegie-Mellon University. Carnegie-Mellon hade då i flera år varit befolkat av en ovanligt mångsidig samling kreativa forskare, av vilka Herbert Simon, som sedermera fick 1978 års nobelpris i ekonomisk vetenskap, var den mest kända. En viktig person flyttade vid denna tidpunkt från Carnegie-Mellon, nämligen John F Muth, som 1964 blev utnämnd till professor vid Michigan State University. Muth hade 1961 publicerat en föga uppmärksamman artikel om det som i nationalekonomin kallas ”svincykler” eller ”spindelvävsteoretet” där han introducerade ett nytt sätt att formalisera förväntningsbildningen.¹ Artikeln hette ”Rational Expectations and the Theory of Price Movements”, och den förblev uppmärksamman och praktiskt taget oläst i tio år.

Phillipskurva på nytt sätt

Mot slutet av 1960-talet insåg emellertid Robert Lucas att han kunde använda sig av Muths idé för att i en makroteoretisk modell analysera sambandet mellan inflation och arbetslöshet – den s k Phillipskurvan – på ett alldeles nytt sätt. Resultatet blev så småningom den artikel som utlöste revolutionen inom makroteorin², och John F Muths ursprungliga artikel blev plötsligt en av de mest ivrigt genomlästa och kommenterade artiklarna i den ekonomiska litteraturen.

Vad innebär nu rationella förväntningar? För det första kan man säga att själva begreppet innebär att nationalekonomerna har utvidgat antagandet om människors rationalitet till att även omfatta användningen av den information de har tillgänglig. Det är en vanlig missuppfattning bland ekonomiska debattörer att antagandet om rationella förväntningar också innebär att människorna alltid gissar rätt. Inget kan vara felaktigare; även med rationella förväntningar gissar människorna i regel fel. Däremot – och det är det viktiga – gissar de inte systematiskt fel under långa perioder. Själva grundtanken kan uttryckas så här: Givet den information människorna har (och den kan vara av varierande kvalitet för olika människor) försöker de göra så bra prognoser som möjligt. Detta låter kanske inte så revolutionerande i sig, men när man jämför detta relativt harmlösa antagande med de antaganden om förväntningsbildningen som tidigare använts inom makroteorin ser man att skillnaden är betydande.

För det andra kan man säga att teorin om rationella förväntningar har gett ekonomerna ett nytt hjälpmedel, ett sätt att tekniskt representera förväntningsbildningen i ekonomiska modeller. När vi vill analysera vilka verkningar en viss ekonomisk-politisk åtgärd kommer att få, behöver vi en modell av ekonomin. I verkligheten spelar människors förväntningar om framtida priser, löner och räntor stor roll för deras agerande. Om vi ska kunna

¹ Muth [1961].

² Lucas [1972].

göra anspråk på att arbeta med realistiska modeller måste vi därför på något sätt bygga in en mekanism för förväntningsbildningen. *Det enda alternativet* till rationella förväntningar vi har i våra ekonomiska modeller är de s k "adaptiva förväntningarna". Dessa innebär ett antagande om att folks förväntningar om t ex inflationen i framtiden kan uttryckas som en enkel matematisk formel, nämligen ett vägt genomsnitt av tidigare års inflations-takter. Detta är naturligtvis grovt orealistiskt, men det var det enda sätt vi hade före 1972 att modellera förväntningsbildningen.

Verkningslös politik

Antagandet om rationella förväntningar skulle således inte behöva vara särskilt kontroversiellt. Det ger oss bara ett, måhända orealistiskt, tekniskt analysredskap att användas som alternativ till ett annat, minst lika orealistiskt, analysredskap. Icke desto mindre har många av Lucas' arbeten blivit mycket kontroversiella. Skälet till detta är att de leder fram till mycket starka negativa slutsatser rörande stabiliseringspolitikens, och då i synnerhet penningpolitikens, möjligheter: staten kan inte förbättra sysselsättningen och bör därför avhålla sig från alla försök i den riktningen. Denna starkt manchesterliberala syn skiljer sig inte bara från den keynesianska, utan även från den traditionellt monetaristiska.³ Milton Friedman, som får sägas representera den senare riktningen, har till exempel alltid hävdat att stabiliseringspolitiken kan få effekter, åtminstone på kort sikt – men att staten ändå bör avhålla sig från att bedriva stabiliseringspolitik. Detta på grund av att vår kunskap om de ekonomiska sambanden är så bristfällig att risken för att vi sätter in fel åtgärder vid fel tidpunkt är alltför stor. I värsta fall kan enligt Friedman en aktiv stabiliseringspolitik leda till att vi fördjupar lågkonjunkturerna och överhettar högkonjunkturerna.⁴ Lucas går ett steg längre: det spelar enligt honom ingen roll vad staten gör, eftersom varje form av systematisk politik ändå blir verkningslös.

Nu hör inte Robert Lucas till de personer som gärna uttalar sig i massmedia om hur den ekonomiska politiken bör eller inte bör utformas. Även i detta avseende skiljer han sig från såväl keynesianer som traditionella monetarister, typ Milton Friedman. Han sitter hellre på sitt rum och arbetar med abstrakta problem inom den ekonomiska grundforskningen. För en nationalekonom är det dock omöjligt att undgå att bilda sig en uppfattning om hur den praktiska ekonomiska politiken bör skötas, och även om Lucas inte direkt deltar i den ekonomisk-politiska debatten är det ingen tvekan om att hans syn på dessa frågor ligger i linje med hans teoretiska forskningsresultat.⁵ Vid flera tillfällen har han blivit tillfrågad om problem inom den ekonomiska politiken, och även om han ibland har gett uttryck för en skarp kritik av Reagan-administrationen är det ingen tvekan om att han i många frågor har en syn som här i Sverige bara skulle kunna kallas konservativ.

Beviset som inte höll

Innan vi går över till att kortfattat presentera Lucas' senare arbeten, av vilka flera inte alls är särskilt kontroversiella utan snarare har blivit allmänt accepterade standardverk inom vår vetenskap, kan det vara på sin plats att berätta om en episod i samband med hans första artikel om rationella förväntningar. Denna artikel, som var full av avancerad matematik, publicerades 1972 i *Journal of Economic Theory* och väckte snabbt ett mycket stort uppeende. Under resten av 1970-talet lästes den av bokstavligen tusentals ekonomer, analyserades, kommenterades, och togs in i kurslitteraturen till forskarutbildningen vid universitet över hela världen. Trots denna stora uppmärksamhet och denna, får man anta, noggranna läsning dröjde det över tio år innan det upptäcktes att det avgörande beviset i arti-

³ För en intressant diskussion av denna skillnad, se Tobin [1980] och Lucas [1981].

⁴ För exempel på när detta varit fallet i Sverige, se Myhrman och Söderström [1982].

⁵ Se t ex intervjun i Klamer [1984].

keln, som hela resultatet hängde på, var felaktigt! Skamsset erkände Lucas detta⁶ men vidhöll att den grundläggande tanken i artikeln trots allt var korrekt, även om det matematiska beviset härför inte höll. Något nytt och korrekt bevis kunde han emellertid inte presteras. Det blev i stället en svensk forskare, Harald Lang vid Industriens Utredningsinstitut, som 1985 kunde visa att Lucas påstående i den ursprungliga artikeln faktiskt höll streck.⁷

I mitten av 1970-talet, när rationella förväntningar började bli allmänt använda inom den teoretiska forskningen, publicerade Lucas en artikel som aldrig blev lika kontroversiell som hans tidigare, men som likafullt har fått en omvälvande betydelse för den ekonomiska vetenskapen, och då i synnerhet för användningen av ekonometriska modeller.⁸ 1960-talet var modellsnickarnas gyllene tid; då byggdes såväl i USA som i Sverige stora ekonometriska modeller, som var avsedda att beskriva det ekonomiska systemet i detalj och som skulle kunna användas för att studera verkningarna av olika slags ekonomisk politik. Tyvärr visade det sig att dessa modellers användbarhet inte stod i någon som helst proportion till det arbete och de pengar som lades ned på dem. Deras utsagor visade sig nästan aldrig stämma överens med verkligheten. Under 1970-talet fick vi därför uppleva en intensiv debatt med olika förklaringar och bortförklaringar till varför modellerna fungerade så dåligt som de gjorde.

Robert Lucas' bidrag till den debatten var lika enkelt som fundamentalt: Om man har skattat en modell på basis av data från en viss tidsperiod, då myndigheterna bedrivit en viss ekonomisk politik, kan i regel inte den modellen användas för att studera vad som skulle hända om myndigheterna ändrar sin politik. En omläggning av politiken skulle nämligen rycka undan själva förutsättningarna för det beteende hos hushåll och företag som legat till grund för skattningarna av modellen. En ändrad politik leder till ändrade beteendesamband hos agenterna på marknaden. Med en mer teknisk term: de estimerade parametervärdena ändras, när man ändrar på politiken.

Denna artikel har aldrig upfattats som

kontroversiell; tvärtom förefaller den idag närmast trivial i sin självklarhet. Man bör dock en stund begrunda det faktum, att alla makromodeller som byggdes under 1950- och 1960-talen, och de allra flesta som byggdes under 1970-talet, inte tog hänsyn till dessa självklarheter. Först nu, under de allra senaste åren, har vi fått en utveckling av nya ekonometriska metoder som tar hänsyn till Lucas kritik och i en framtid kan göra det möjligt att inkorporera den i en ny generation av modeller.

Inspirerar andra forskare

1975 återvände Lucas till University of Chicago. Under det senaste decenniet har vi sett en rad arbeten av honom som visat sig mycket fruktbara och inspirerande för andra forskare världen över. År 1978 publicerade han t ex en lösning på problemet om prispildning på finansiella marknader.⁹ I den äldre litteraturen om detta problem (den s k Capital-Asset-Pricing-Modellen) har man av olika skäl tvingats förutsätta att det inte existerar något samband mellan den reala och den finansiella sektorn i ekonomin. Detta upplevdes naturligtvis och djupt otillfredsställande och orealistiskt, men svårigheterna att integrera de två sektorerna i en enda modell var så stora att ingen lösning på detta problem existerade förrän Lucas och en annan forskare¹⁰ oberoende av varandra lade fram sina resultat.

Bland övriga bidrag kan nämnas ett antal artiklar Lucas har skrivit tillsammans med sin sambo, professorn vid Northwestern University, Nancy Stokey.¹¹ I dessa diskuteras bl a hur myndigheterna genom att välja löptidsstrukturen på statsskulden enligt ett visst schema kan åstadkomma en lösning på det s k tidskonsistensproblemet, en idé som haft stor betydelse för forskningen inom detta område de allra senaste åren, såväl i USA som i andra länder.

⁶ Lucas [1983].

⁷ Lang [1985].

⁸ Lucas [1976].

⁹ Lucas [1978].

¹⁰ LeRoy [1973].

¹¹ Se t ex Lucas och Stokey [1983].

Det är naturligtvis ännu för tidigt att göra någon total utvärdering av Robert Lucas' arbeten. Han står själv mitt uppe i sin vetenskapliga gärning, och den revolution han var med om att starta är fortfarande i full gång. Vi befinner oss därför idag mitt i en våldsamt utveckling av vår vetenskap – en utveckling vars slutgiltiga riktning och resultat det nu är omöjligt att säga något om. Kanske kommer Lucas tidiga resultat om stabiliseringspolitikens verkningslöshet att visa sig bestående och bekräftas av resultat från mer realistiska modeller, kanske inte. Kanske kommer hans omdebatterade teori om konjunkturcykeln¹² att bli allmängods i framtiden, kanske kommer den att visa sig vara ett sidospår och ersättas av en annan teori med helt andra implikationer för den ekonomiska politiken. Det är meningslöst att sia om detta. Robert Lucas har konstruerat verktyg och pekat ut användbara analysmetoder. Däri ligger idag hans främsta insats.

¹² Se Lucas [1977].

Referenser

- Klamer, A, [1984], *Conversations with Economists*. Rowman & Allanheld, Totowa, N J (publicerad i Europa under titeln *The New Classical Macroeconomics: Arguments For and Against*).
- Lang, H, [1985], "Expectations and the Neutrality of Money: A Comment". *Journal of Economic Theory*, Vol 36, No 2.
- LeRoy, S F, [1973], "Risk Aversion and The Martingale Property of Stock Prices". *International Economic Review*, Vol 14.
- Lucas, R E, [1972], "Expectations and the Neutrality of Money". *Journal of Economic Theory*, Vol 4, No 2.
- Lucas, R E, [1976], "Econometric Policy Evaluation: A Critique", i *The Phillips Curve and Labor Markets* (red K Brunner och A H Meltzer). Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 1, North-Holland, Amsterdam.
- Lucas, R E, [1977], "Understanding Business Cycles", i *Stabilization of the Domestic and International Economy* (red K Brunner och A H Meltzer). Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 5, North-Holland, Amsterdam.
- Lucas, R E, [1978], "Asset Prices in an Exchange Economy", *Econometrica*, Vol 46, No 6.
- Lucas, R E, [1981], "Tobin and Monetarism: A Review Article". *Journal of Economic Literature*, Vol XIX, No 2.
- Lucas, R E, [1983], "Corrigendum". *Journal of Economic Theory*, Vol 31, No 1.
- Lucas, R E & Stokey, N L, [1983], "Optimal Fiscal and Monetary Policy in an Economy Without Capital". *Journal of Monetary Economics*, Vol 12, No 1.
- Muth, J F, [1961], "Rational Expectations and the Theory of Price Movements". *Econometrica*, Vol 29, No 3.
- Myhrman, J & Söderström, H T, [1982], "Svensk stabiliseringspolitik: Erfarenheter och nya villkor", i *Svensk ekonomi* (red B Södersten). Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Tobin, J, [1980], *Asset Accumulation and Economic Activity*. Yrjö Jahnsson Lectures, Basil Blackwell, Oxford.